

POSTANOWIENIE

14 listopada 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Maciej Kowalski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 listopada 2024 r. w Warszawie
zażalenia J.G.

na postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie
z 30 listopada 2021 r., V Ca 329/21,
w sprawie z wniosku Wspólnoty Mieszkaniowej w R.
z udziałem J.G.
o stwierdzenie nabycia spadku,

uchyla zaskarżone postanowienie.

(a.z.)

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 30 listopada 2021 r. Sąd Okręgowy w Rzeszowie uchylił postanowienie Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 7 listopada 2017 r. i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd drugiej instancji uznał, że w sprawie zachodzą podstawy do uchylenia zaskarżonego postanowienia ze względu na nierozpoznanie istoty sprawy oraz na konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości (art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Zdaniem Sądu Okręgowego ujawnienie rozrządzania testamentowego spadkodawcy na etapie postępowania apelacyjnego musi prowadzić do

uchylenia zaskarżonego postanowienia Sądu pierwszej instancji, gdyż uzupełnienie w tym przypadku postępowania dowodowego przez Sąd drugiej instancji pozbawiłoby podmioty zainteresowane możliwości np. podważenia ważności takiego testamentu, a to godziłoby w zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego, zagwarantowaną w art. 176 Konstytucji RP.

Uczestnik J. G. zaskarżył postanowienie Sądu Okręgowego w całości wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji. Ponadto w zażaleniu zawarto wnioski o zasądzenie na rzecz adw. N. K. - pełnomocnika z urzędu ustanowionego dla ww. uczestnika kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W zażaleniu zarzucono naruszenie: 1) art. 386 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez uznanie, że w niniejszej sprawie zaszyły przesłanki do jego zastosowanie; 2) art. 327¹ § 1 pkt 2 k.p.c. przez brak odniesienia się w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia do zgłoszonego przez skarżącego zarzutu niezastosowania przez sąd pierwszej instancji art. 520 § 1 k.p.c., a błędnego zastosowania art. 520 § 2 k.p.c. Ponadto – z ostrożności procesowej – skarżący podniósł zarzut nieważności postępowania tj. art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 214 § 1 k.p.c. przez pozbawienie strony możliwości obrony swoich praw z uwagi na doręczenie zawiadomienia o rozprawie bez zachowania terminu wskazanego w art. 149 § 2 k.p.c. tj. na tydzień przed terminem rozprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie na orzeczenie kasatoryjne sądu drugiej instancji służy przeprowadzeniu kontroli wystąpienia ustawowych przesłanek uprawniających sąd odwoławczy do uchylenia zaskarżonego wyroku zamiast merytorycznego zakończenia sprawy. Przedmiotem oceny Sądu Najwyższego jest ewentualny błąd sądu drugiej instancji przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej jako odpowiadającej, powołanej przez ten sąd, podstawie orzeczenia kasatoryjnego (zob. np. postanowienia SN: z 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13; z 11 maja 2022 r., III CZ 161/22, i z 16 maja 2023 r., III CZ 124/23).

W postępowaniu wywołanym wniesieniem zażalenia na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. Sąd Najwyższy bada tylko, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy

okoliczności są tymi, które w świetle art. 386 § 4 k.p.c. usprawiedliwiają wydanie orzeczenia kasatoryjnego, zamiast reformatoryjnego, i – w zależności od wyniku tej oceny – albo oddala zażalenie, albo uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania (zob. np. postanowienia SN: z 26 września 2014 r., IV CZ 49/14; z 2 października 2014 r., IV CZ 54/14; z 31 stycznia 2018 r., I CZ 8/18, i z 22 października 2020 r., IV CZ 63/20). Przedmiotem oceny Sądu Najwyższego w takim postępowaniu nie mogą być natomiast inne kwestie, w szczególności dotyczące oceny zasadności roszczenia. Sąd Najwyższy nie bada stanowiska prawnego sądu odwoławczego, jak również nie kontroluje poprawności zastosowania przepisów procesowych, które nie odnoszą się ściśle do wskazanych przyczyn uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji (zob. postanowienie SN z 24 lutego 2022 r., III CZ 52/22).

Nie powinno budzić wątpliwości, że na zasadach ogólnych, w pierwszej kolejności jednak Sąd Najwyższy musi ocenić, czy orzeczenie sądu drugiej instancji stanowiące przedmiot zaskarżenia nie zapadło w warunkach nieważności postępowania. Kontrolę taką Sąd Najwyższy przeprowadza przy tym z urzędu - art. 378 § 1 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c. (zob. postanowienie SN z 24 lutego 2023 r., III CZ 450/22).

Mając na względzie okoliczności sprawy stwierdzić należy, że wbrew zarzutom uczestnika nie został on pozbawiony możliwości obrony swych praw co skutkowało miało nieważnością postępowania przed Sądem odwoławczym.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ustalone jest stanowisko, że strona zostaje pozbawiona możliwości działania w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. i ze skutkiem prowadzącym do nieważności postępowania tylko wtedy, gdy doszło do całkowitego pozbawienia jej możliwości obrony jej praw, a więc gdy znalazła się w takiej sytuacji, która uniemożliwia, a nie tylko utrudniła lub ograniczyła popieranie przed sądem dochodzonych żądań (zob. np. postanowienia SN: z 25 lipca 2013 r., II CZ 19/13, i z 5 września 2024 r., I CSK 2770/23).

Skoro uczestnik J. G. brał udział w rozprawie apelacyjnej i miał pełną możliwość przedstawienia swojego stanowiska (k. 232-233), to nawet ewentualne uchybienia związane z doręczeniem zawiadomienia o terminie posiedzenia

wyznaczonego na rozprawę i nieuwzględnienie jego wniosku o odroczenie rozprawy nie mogą mieć decydującego znaczenia dla oceny czy orzeczenie sądu drugiej instancji zapadło w warunkach nieważności postępowania.

Pamiętać także należy, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że nieodroczenie rozprawy na podstawie art. 214 § 1 k.p.c., nawet jeżeli stanowiło uchybienie procesowe sądu, nie zawsze skutkuje nieważnością postępowania - art. 379 pkt 5 k.p.c. (zob. wyrok SN z 23 listopada 2022 r., II CSKP 970/22).

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego pojęcie „istoty sprawy” odnosi się do aspektu materialnego sprawy, a nierozpoznanie istoty zachodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zob. np.: postanowienia SN: z 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12; z 26 listopada 2012 r., I CZ 147/12; z 16 listopada 2012 r., III CZ 83/12; z 6 lutego 2018 r., IV CZ 1/18, i z 30 września 2020 r., IV CZ 53/20).

O sytuacji takiej można mówić, jeżeli sąd rozstrzygnął o żądaniu powoda na innej podstawie faktycznej i prawnej niż zgłoszona w pozwie, nie rozważył wszystkich zarzutów pozwanego dotyczących kwestii faktycznych czy prawnych rzutujących na zasadność roszczenia będącego przedmiotem sprawy. Innymi słowy, nierozpoznanie istoty sprawy polega na zaniechaniu zbadania materialnej podstawy żądania pozwu, tj. niewyjaśnieniu i pozostawieniu poza oceną okoliczności faktycznych, stanowiących przesłanki zastosowania normy prawa materialnego, będących podstawą roszczenia (zob. postanowienie SN z 11 marca 2020 r., II CZ 6/20).

Do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi również w sytuacji, w której sąd pierwszej instancji dokonał oceny prawnej roszczenia bez oparcia jej o właściwie ustaloną podstawę faktyczną i w związku z tym w sprawie zachodzi potrzeba poczynienia po raz pierwszy niezbędnych ustaleń faktycznych. Ma to miejsce między innymi wtedy, gdy sąd odmówił dalszego prowadzenia sprawy, przyjmując brak legitymacji procesowej stron, skuteczność twierdzenia lub zarzutu wygaśnięcia

bądź umorzenia zobowiązania, upływ terminów zawitych, terminu przedawnienia, przedwczesność powództwa czy też nie rozpoznał żądań w aspekcie wszystkich twierdzeń powoda lub zarzutów pozwanego, bezpodstawnie przyjmując, że nie zostały one zgłoszone lub zostały zgłoszone, ale są objęte prekluzją procesową (zob. postanowienie SN z 20 grudnia 2022 r., III CZ 242/22).

Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości zachodzi wtedy, gdy sąd pierwszej instancji nie przeprowadził w ogóle żadnego postępowania dowodowego albo przeprowadził dowody wyłącznie na okoliczności nieistotne dla rozstrzygnięcia sprawy, względnie gdy uchybienia formalne sądu pierwszej instancji powodują potrzebę powtórzenia przeprowadzonego w sprawie postępowania dowodowego w całości (zob. postanowienie SN z 5 marca 2019 r., II CZ 114/18).

Odnosząc się do zaprezentowanej wykładni art. 386 § 4 k.p.c. należy przyjąć, że w badanej sprawie nie było podstaw, które usprawiedliwiałyby wydanie przez Sąd Okręgowy orzeczenia kasatoryjnego.

W badanej sprawie Sąd Rejonowy uczynił zadość wskazanym obowiązkom, gdyż rozpoznając wniosek, przeprowadził postępowanie dowodowe, dokonał stosownych ustaleń faktycznych i na tej podstawie orzekł o zgłoszonym żądaniu, stosując miarodajne przepisy prawa materialnego.

Ujawnienie w toku postępowania apelacyjnego testamentu, którego istnienie nie było podnoszone przed sądem pierwszej instancji, nie może być utożsamiane z nierozpoznaniem istoty sprawy. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji gdy nie wiąże się ono z poszerzeniem grona uczestników postępowania. Sama konieczność przeprowadzenia dowodów na jedną z istotnych dla sprawy okoliczności nie jest równoznaczna z koniecznością przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Wydania orzeczenia kasatoryjnego nie uzasadnia potrzeba nawet znacznego uzupełnienia postępowania dowodowego. Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej postępowanie przed sądem drugiej instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego - art. 382 k.p.c. (zob. uzasadnienie uchwały 7 sędziów SN

z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008 r., Nr 6, poz. 55). Nic nie stoi zatem na przeszkodzie, aby postępowanie to objęło również czynność otwarcia i ogłoszenia testamentu, którego ocena stanowi jeden z podstawowych elementów wypełniających kognicję sądu orzekającego w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku - art. 670 k.p.c. (zob. m.in. postanowienia SN: z 12 maja 2017 r., III CZ 15/17; z 27 kwietnia 2023 r., III CZ 411/22).

Odnosząc się do wniosku pełnomocnika z urzędu – adw. N. K. o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego, to jego treść uniemożliwia przyjęcie, że stanowi on - przewidziany w § 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu, wniosek o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej uczestnikowi z urzędu w postępowaniu zażaleniowym. Uniemożliwia to orzeczenie o kosztach takiej pomocy (zob. *mutatis mutandis* postanowienie SN z 9 listopada 2017 r., I CZ 94/17).

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i nie rozstrzygał o kosztach postępowania zażaleniowego, skoro obowiązek rozstrzygania przez sąd właściwy przy ponownym rozpoznaniu sprawy o kosztach postępowania zażaleniowego toczącego się przed Sądem Najwyższym wynika wprost z ustawy (zob. postanowienie SN z 8 listopada 2019 r., V CZ 50/19, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 18).

(a.z.)

r.g.